

Nezavisna komisija za praćenje uslova boravka u zavodima, postupanje i poštivanje ljudskih prava lica nad kojima se izvršavaju krivične sankcije i druge mjere koje je izrekao u krivičnom postupku Sud Bosne i Hercegovine, strani sudovi za djela predviđena Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine ili međunarodnim ugovorom čija je potpisnica Bosna i Hercegovina ili drugi sud u skladu sa zakonom Bosne i Hercegovine

---

Broj: 01,02,05/6-50-19-505/12

Sarajevo, 24. februara 2012.

IZVJEŠTAJ

o radu Nezavisne komisije za praćenje uslova boravka u zavodima, postupanje i poštivanje ljudskih prava lica nad kojima se izvršavaju krivične sankcije i druge mjere koje je izrekao u krivičnom postupku Sud Bosne i Hercegovine, strani sudovi za djela predviđena Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine ili međunarodnim ugovorom čija je potpisnica Bosna i Hercegovina, ili drugi sud u skladu sa zakonom Bosne i Hercegovine za period od 14.9.2010. do 31.12. 2011.

Februar 2012.

Na osnovu člana 48. stav (9) Zakona Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera - prečišćeni tekst ("Službeni glasnik BiH", broj 12/10) i člana 2. stav (6) Poslovnika o radu Nezavisne komisije za praćenje uslova boravka u zavodima, postupanje i poštivanje ljudskih prava lica nad kojima se izvršavaju krivične sankcije i druge mjere koje je izrekao u krivičnom postupku Sud Bosne i Hercegovine, strani sudovi za djela predviđena Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine ili međunarodnim ugovorom čija je potpisnica Bosna i Hercegovina, ili drugi sud u skladu sa zakonom Bosne i Hercegovine, Nezavisna komisija za praćenje uslova boravka u zavodima, postupanje i poštivanje ljudskih prava lica nad kojima se izvršavaju krivične sankcije i druge mjere koje je izrekao u krivičnom postupku Sud Bosne i Hercegovine, strani sudovi za djela predviđena Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine ili međunarodnim ugovorom čija je potpisnica Bosna i Hercegovina, ili drugi sud u skladu sa zakonom Bosne i Hercegovine je na 20. sjednici, održanoj 24.2.2012., usvojila i Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine podnosi sljedeći

I Z V J E Š T A J

o radu Nezavisne komisije za praćenje uslova boravka u zavodima, postupanje i poštivanje ljudskih prava lica nad kojima se izvršavaju krivične sankcije i druge mjere koje je izrekao u krivičnom postupku Sud Bosne i Hercegovine, strani sudovi za djela predviđena Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine ili međunarodnim ugovorom čija je potpisnica Bosna i Hercegovina, ili drugi sud u skladu sa zakonom Bosne i Hercegovine za period od 14.9.2010. do 31.12. 2011.

POGLAVLJE I. UVODNE NAPOMENE

U skladu s članom 48. stav 9. Zakona Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera – prečišćeni tekst („Službeni glasnik BiH“, broj 12/10), Parlamentarna skupština BiH na 76. sjednici Predstavničkog doma, održanoj 21. aprila 2010., i na 47. sjednici Doma naroda, održanoj 24. juna 2010., donijela je Odluku o imenovanju Nezavisne komisije za praćenje uslova boravka u zavodima, postupanje i poštivanje ljudskih prava lica nad kojima se izvršavaju krivične sankcije i druge mjere koje je izrekao u krivičnom postupku Sud Bosne i Hercegovine, strani sudovi za djela predviđena krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine ili međunarodnim ugovorom čiji je potpisnik Bosna i Hercegovina ili drugi sud u skladu sa zakonom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Nezavisna komisija).

Za članove Nezavisne komisije na mandat od pet godina imenovani su:

1. dr. sc. Mile Lasić,
2. Semiha Borovac,
3. Predrag Crnogorac,
4. mr. Damir Čačković i
5. Milana Škipina.

Konstituirajuća sjednica Nezavisne komisije održana je 14.9.2010., te su tom prilikom za predsjednika i prvog i drugog zamjenika izabrani:

1. dr. sc. Mile Lasić, predsjednik,
2. Semiha Borovac, prva zamjenica predsjednika i
3. Predrag Crnogorac, drugi zamjenik predsjednika.

Nezavisna komisija je nezavisna u svom radu u okviru važećih domaćih propisa i međunarodnopravnih instrumenata. Svi nadležni organi, institucije i ustanove u Bosni i Hercegovini, pravna i fizička lica dužni su Nezavisnoj komisiji dati sve podatke i informacije, osigurati i dati sve materijale značajne za njen rad, te pružiti svu neophodnu pomoć potrebnu za nesmetano i zakonito postupanje Nezavisne komisije iz njenog djelokruga. Nezavisna komisija djeluje isključivo na profesionalnim osnovama, ne zastupajući, ne štiteći niti podrivajući interese bilo koje političke stranke, registrirane organizacije ili udruženja, ili bilo kojeg konstitutivnog naroda ili pojedinca u BiH. Članovi Nezavisne komisije rade na sjednicama i operativno na terenu u kaznenopopravnim i drugim ustanovama na teritoriji BiH, u kojima su zatvorena ili pritvorena lica.

O pitanjima iz svoje nadležnosti Nezavisna komisija donosi godišnji plan rada, finansijski plan rada, godišnji izvještaj o radu, izvještaj o realizaciji finansijskog plana, izvještaj o stanju i činjenicama koje su utvrđene nakon posjete i kontrole u zavodima (ustanovama), odluke, zaključke i druge akte u skladu sa zakonom i svojim poslovnikom.

POGLAVLJE II . NADLEŽNOST NEZAVISNE KOMISIJE

Osnovna nadležnost Nezavisne komisije je praćenje uslova boravka u zavodima, postupanje i ostvarivanje ljudskih prava lica koja izdržavaju krivične sankcije i druge mjere koje je izrekao u krivičnom postupku Sud BiH, strani sudovi za djela predviđena Krivičnim zakonom BiH ili međunarodnim ugovorom čija je potpisnica BiH ili drugi sud u skladu sa zakonom BiH član 48. stav 1. Zakona BiH o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera - prečišćeni tekst („Službeni glasnik BiH“, broj 12/10).

Nezavisna komisija može pratiti rad zavoda samostalno ili u saradnji sa inspektorskim i drugim nadzornim tijelima. Također, može saradivati s međunarodnim i drugim ustanovama ovlaštenim za praćenje i ostvarivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda u skladu sa zakonima i odgovarajućim međunarodnim dokumentima. Bitno je napomenuti da Nezavisna komisija, u svrhu vanjskog praćenja, ima ista ovlaštenja kao i ovlašteno lice (inspektor), po čl. 46. i 49. Zakona BiH o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera.

Poslove iz svoje nadležnosti, propisane zakonima i međunarodnopravnim instrumentima, kao i članom 10. Poslovnika o radu, Nezavisna komisija obavlja kroz:

- Vanjsko i nepristrasno praćenje rada Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera (državni zatvor), drugih zavoda i ustanova u kojima se izdržavaju kazne, pritvor i druge mjere koje je izrekao u krivičnom postupku Sud BiH, strani sudovi za djela predviđena krivičnim zakonom i međunarodnim ugovorom čiji je potpisnik BiH ili drugi sud u skladu sa zakonom BiH;

- Praćenje i utvrđivanje boravka lica koja izdržavaju krivične sankcije, pritvor i druge mjere koje je izrekao u krivičnom postupku Sud BiH, strani sudovi za djela predviđena krivičnim zakonom i međunarodnim ugovorom čiji je potpisnik BiH ili drugi sud u skladu sa zakonom BiH, kao i predlaganje mjera i metoda da se stanje uskladi s međunarodnim i domaćim standardima za izvršenje krivičnih sankcija;

- Praćenje, kontrolu i utvrđivanje nivoa poštivanja i ostvarivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda u skladu sa zakonom i drugim propisima i odgovarajućim međunarodno-pravnim instrumentima kojima se regulira oblast ljudskih prava, prevencija i sprečavanje mučenja, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja lica koja izdržavaju krivične sankcije, pritvor i druge mjere koje je u krivičnom postupku izrekao Sud BiH, strani sudovi za djela predviđena krivičnim zakonom i međunarodnim ugovorom čiji je potpisnik BiH ili drugi sud u skladu sa zakonom BiH;

- Praćenje, kontrola i utvrđivanje nivoa ostvarivanja i poštivanja ljudskih prava lica koja se nalaze u ekstradicionom pritvoru;

- Održavanje kontakata s međunarodnim, evropskim, domaćim i drugim institucijama nadležnim za praćenje poštivanja i ostvarivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, u skladu sa zakonom i odgovarajućim međunarodnim pravnim instrumenima, kao i s preventivnim mehanizmima drugih zemalja;

- Iniciranje savremenih metoda i mjera prevaspitavanja, odgoja i edukacije zatvorske populacije, u skladu s najboljom praksom i metodama penološke andragogije i psihologije, a s ciljem jedinstva vaspitno-korektivnih uticaja i što kvalitetnije i efikasnije resocijalizacije osuđenih lica;

- Razmatranje zahtjeva i pritužbi koje na rad uprave i osoblja zavoda, uslova boravka i poštivanja ljudskih prava upućuju lica koja izdržavaju zatvorske kazne, pritvor ili druge mjere, ili njihovi srodnici ili branilac ako sumnjaju da osoblje zatvora ne postupa profesionalno i korektno prema zatvorenicima i u skladu s važećim propisima;

- Predlaganje smjenivanja, disciplinskog i drugog procesuiranja upravnika, njegovog zamjenika, pomoćnika i drugog rukovodnog osoblja zavoda i drugih ustanova u kojima se izvršavaju krivične sankcije, mjere pritvora i druge mjere, ukoliko se utvrdi da ne postupaju u skladu sa važećim propisima kojima se reguliraju te oblasti, odnosno oblast ljudskih prava i spriječavanje mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja;

- Traženje svih podataka od Suda BiH o licima koja su pravosnažno osuđena na kazne zatvora, pritvora ili druge mjere, gdje ta lica izdržavaju kazne i druge mjere, koliko lica koje je pravosnažno osudio Sud BiH nisu upućena na izdržavanje kazne ili druge mjere, zbog čega nisu upućeni, kao i sve druge podatke koje po zahtjevu, a iz nadležnosti Nezavisne komisije, treba da dostavi Sud BiH;

- Provođenje zajedničkih aktivnosti sa Sektorom za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde BiH;

- Traženje svih podataka od Ministarstva pravde BiH iz oblasti izvršenja krivičnih sankcija, a koje bi mogle biti značajne za pravilan i zakonit rad Nezavisne komisije u provođenju njenih nadležnosti i aktivnosti u skladu s važećim domaćim propisima i međunarodnopravnim instrumentima;

- Sačinjavanje posebnog izvještaja o svakoj obavljenoj (detaljnoj i *ad hoc*) posjeti s određenim preporukama koji se dostavlja Ministarstvu pravde BiH i kaznenopopravnom zavodu koji je posjećen;
- Obradu podataka i vođenje evidencija u skladu sa zakonom i drugim propisima u okviru svojih nadležnosti i
- Obavljanje ostalih poslova reguliranih zakonom, drugim propisima, međunarodnopravnim instrumentima i Poslovníkom o radu Nezavisne komisije.

POGLAVLJE III. KRATAK PREGLED OBAVLJENIH ZADATAKA NEZAVISNE KOMISIJE U 2010. GODINI

Kako je konstituirajuća sjednica održana 14.9.2010., a Zakonom o budžetu institucija BiH i međunarodnih obaveza za tu godinu nisu bila predviđena sredstva neophodna za rad Nezavisne komisije, nije bilo moguće organizirati posjete kaznenopopravnim zavodima u BiH. Uz prvu konstituirajuću sjednicu Komisija je, u naredne tri svoje redovne mjesečne sjednice do kraja 2010. godine, usmjerila aktivnosti na osiguranje tehničkih i organizacionih uslova za početak rada kao npr. sjedište, uredi, osoblje, materijalno-tehnički uslovi, uredski materijal, uredsko poslovanje i dr.

Nezavisna komisija je u 2010. godini svoje aktivnosti usmjerila i na stvaranje pravnih preduslova neophodnih za njen što kvalitetniji rad. S tim ciljem Komisija je radila na izradi Poslovníka o radu, te pripremi Programa rada za 2011. godinu kao i Finansijskog plana za 2011. godinu, te utrdivanje prioriteta.

Komisija je također radila na izradi Odluke o izgledu i sadržaju službene legitimacije, kao i na štampanju Promotivnog letka za javnost o nadležnosti i ulozi Nezavisne komisije u praćenju uslova boravka u zavodima, postupanju i poštivanju ljudskih prava nad licima nad kojima se izvršavaju krivične sankcije kojima je u krivičnom postupku izrekao u Sud BiH, strani sudovi za djela predviđena Krivičnim zakonom BiH ili međunarodnim ugovorom čija je potpisnica BiH ili drugi sud.

Posebnu pažnju Nezavisna komisija posvetila je svojoj stručnoj edukaciji jer je ovo prvo tijelo ove vrste koje se uspostavlja u Bosni i Hercegovini.

Također, Nezavisna komisija odlučila je uspostaviti saradnju s drugim institucijama, ustanovama i drugim tijelima (domaćim i međunarodnim) koji imaju određeni uticaj i dodirne tačke u radu s nadležnostima i aktivnostima Nezavisne komisije.

POGLAVLJE IV. IZVRŠENJE ZADATAKA IZ NADLEŽNOSTI NEZAVISNE KOMISIJE U 2011. GODINI

Odjeljak A - Realizacija zadataka kroz održavanje sjednica Nezavisne komisije

Od dana formiranja, 14.9.2010., pa do kraja 2011. godine, Nezavisna komisija održala je 18 sjednica na kojima su razmatrane 83 tačke dnevnog reda.

Tokom 2011. godine Nezavisna komisija nastavila je s pripremnim aktivnostima te je uspostavljena saradnja s institucijama koje imaju određen uticaj i dodirne tačke u radu s aktivnostima Nezavisne komisije. Cilj sastanaka bio je uspostavljanje saradnje, preciziranje

nadležnosti između pojedinih institucija i Nezavisne komisije radi boljeg razumijevanja u radu i postizanja boljih rezultata koji se očekuju posebno od Nezavisne komisije kao novog nezavisnog tijela u sistemu nadzora nad radom kaznenopopratnih zavoda.

Tako je Nezavisna komisija uspostavila saradnju s relevantnim domaćim i stranim institucijama kao što su Ministarstvo pravde BiH, Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, USAID, OSCE, Evropski komitet za prevenciju torture i neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT), Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, i dr. Može se konstatirati da je s ovim institucijama otvoren put za uspostavljanje dobre saradnje i spremnosti za zajednički rad i razmjenu informacija, a poseban uspjeh ogleda se u dogovoru o međusobnom prisustvu, bez najave, sjednicama ovih nezavisnih tijela.

Posebno se ističe uspostavljena saradnja s Ministarstvom pravde BiH i dogovor o održavanju zajedničkih sastanaka, saradnja prilikom prijema predstavnika zatvorenika ili pritvorenika, pružanje odgovarajuće stručne pomoći, održavanje zajedničkih sastanaka, stručna pomoć, planiranje zajedničkih posjeta zavodima, a naročito prve posjete Nezavisne komisije nekom od zavoda, međunarodna i domaća edukacija, zajednički sastanak sa svim direktorima kaznenopopratnih zavoda u BiH.

Poseban značaj Nezavisna komisija dala je razmatranju informacije o posjeti Evropskog komiteta za prevenciju torture i neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) našoj zemlji jer Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH nije obavijestilo CPT o formiranju Nezavisne komisije i njenom djelovanju. Zbog tog propusta Nezavisna komisija nije bila uvrštena u program posjete Evropskog komiteta, koji nije imao priliku da se upozna s njenim radom. Zbog toga je od Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH zatražena posebna informacija o razlozima neuvrštavanja Nezavisne komisije u program posjete, jer su njeni članovi zaključili da su time narušena prava Nezavisne komisije, a i zaobidena mogućnost da se na adekvatan način predstavi kao nezavisno parlamentarno tijelo zaduženo za nadzor nad radom kaznenopopratnih ustanova.

Početkom 2011. godine značajan dio aktivnosti Komisija je posvetila i pripremi dokumentacije neophodne za kvalitetan pregled kaznenopopratnih zavoda kao što je izrada obrasca radnog naloga za posjete, forme zapisnika i izvještaja o izvršenom nadzoru, odnosno pregledu. Izrada ovih pratećih dokumenata pokazala se osnovanom jer su upravo na osnovu ovih dokumenata osigurane kvalitetnije kontrole i iskazana spremnost Komisije pri samom pregledu i kontaktu sa zavodskim osobljem i osuđeni i pritvoreni licima. Također, odštampan je i promotivni letak u 1.500 primjeraka, što je finansirao USAID.

U izvještajnom periodu Nezavisna komisija imala je jednu pojedinačnu predstavku (zatvorenik Fikret Hodžić) za koju je utvrđeno da Komisija nije imala nadležnosti u njenom razmatranju, kao i jednu predstavku više zatvorenika (Željko Mejakić i drugi) u vezi s kojom je donesen zaključak da se sačini poseban izvještaj koji je u prilogu Zapisnika o posjeti KPZ-u Foča. Na Izvještaj o radu po predstavnici zatvorenika Željka Mejakića i drugih, Predrag Crnogorac, drugi zamjenik predsjednika, i Milana Škipina, članica Nezavisne komisije, dali su izdvojena mišljenja.

U 2011. godini (od 14.7. do 29.11.) Nezavisna komisija obavila je nadzor u sljedećim zavodskim institucijama: (1) Pritvorska jedinica na državnom nivou; (2) KPZ Istočno Sarajevo Kula; (3) KPZ Foča; (4) KPZ Sarajevo i (5) KPZ Busovača.

O ovim posjetama sačinjeni su zapisnici te izvještaji koji su usvojeni na sjednicama Nezavisne komisije. Nezavisna komisija je za svaku posjetu usvojila poseban izvještaj o stanju i činjenicama koje su utvrđene, a čiji su sastavni dio i primjedbe upućene zavodskom osoblju, odnosno zavodskoj instituciji. U skladu s Poslovníkom o radu, primjerak izvještaja dostavljan je zavodima s preporukama i rokovima za otklanjanje uočenih nedostataka i nepravilnosti, a primjerak je dostavljan i Ministarstvu pravde BiH koje Nezavisnoj komisiji pruža stručnu pomoć u radu.

U 2011. godini Nezavisna komisija donijela je nekoliko zaključaka vezanih za svoje statusno jačanje u okviru drugih administrativnih tijela u Parlamentarnoj skupštini BiH, a posebno u pogledu osiguravanja uslova za nepristrasan i objektivan rad koji se ogledaju u osiguravanju materijalno-tehničke pomoći pri odlasku u kaznenopopravne zavode u čemu je imala posebno razumijevanje Zajedničke komisije za administrativne poslove Parlamentarne skupštine BiH.

Odjeljak B - Posjete Nezavisne komisije kaznenopopравnim zavodima u BiH

Svojim Planom rada za 2011. godinu Nezavisna komisija planirala je posjetu svim kaznanopopравnim zavodima u BiH (ukupno 14 zavoda).

Nezavisna komisija preduzela je sve aktivnosti potrebne da se u Zakonu o Budžetu institucija BiH i međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine za 2011. godinu predvide i sredstva potrebna za rad Nezavisne komisije. Na osnovu pismenog poziva od 10.6.2011., prva zamjenica predsjednika Nezavisne komisije Semiha Borovac prisustvovala je 2. sjednici Komisije za finansije i budžet Predstavničkog Doma Parlamentarne skupštine BiH, održanoj 20.6.2011., razmatran je Prijedlog zakonu o Budžetu institucija BiH i međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine za 2011. godinu te je donesen zaključak kojim se zadužuje Vijeće ministara BiH da, po usvajanju Prijedloga zakona o Budžetu institucija BiH i međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine za 2011. godinu, iz budžetske reserve odobre sredstva u iznosu od 145.000 KM koja su neophodna za rad u 2011. godini.

Međutim, zbog neusvajanja Zakona o Budžetu institucija BiH i međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine za 2011. godinu i nedostatka finansijskih sredstava, Nezavisna komisija nije bila u mogućnosti realizirati usvojeni Plan rada za 2011. godinu. Relizirane su samo posjete nekim kaznanopopравnim zavodima u BiH za koje nisu bila potrebna veća finansijska sredstva kao i posjeta KPZ-u Foča koja je izvršena u dva dijela, najavljena detaljna posjeta KPZ-u Foča i posjeta po zaprimljenoj predstavi zatvorenika Željko Mejakić i drugi, koji izdržavaju kaznu u tom zavodu.

U toku 2011. godine Nezavisna komisija posjetila je ukupno pet kaznenopopравnih zavoda, i to:

- 1. Pritvorskoj jedinici na državnom nivou, zatvoreni tip,**
- 2. KPZ Kula, Istočno Sarajevo, poluotvoreni tip,**
- 3. KPZ Foča, zatvoreni tip,**
- 4. KPZ Sarajevo, zatvoreni tip i**
- 5. KPZ Busovača, poluotvoreni tip.**

O svakoj obavljenoj posjeti Nezavisna komisija sačinila je poseban izještaj s određenim preporukama koji je dostavljen Ministarstvu pravde BiH i kaznenopopravnom zavodu koji je posjećen.

1. Posjeta Pritvorskoj jedinici na državnom nivou

Detaljna i najavljena posjeta Pritvorskoj jedinici na državnom nivou koja djeluje u sastavu Ministarstva pravde BiH obavljena je 14.7.2011. Tokom posjete obavljen je razgovor s direktorom Momiom Zupcem i ljekarom Dijanom Košarac, izvršen je uvid u dokumentaciju, izvršen je obilazak cjelokupnog objekta Zavoda, te obavljen razgovor s tri pritvorenika koji su izrazili želju da razgovaraju s članovima Nezavisne komisije.

Izvršenom posjetom utvrđeno je sljedeće:

USLOVI SMJEŠTAJA - Pritvorska jedinica sastoji se od kontejnerskih objekata privremenog karaktera u kojima je smješteno 20 pritvorenika koliki je i kapacitet Jedinice tako da ne postoji prekobrojnost. Svaki pritvorenik smješten je u posebnu ćeliju s klimom, grijanjem, prozorom, krevetom, kupatiloom, TV-prijemnikom, stolom i stolicom. Sam objekat Pritvorske jedinice kao i ćelije nisu prilagođene invalidnim licima što je naročito bitno ako se uzme u obzir činjenica da je u Pritvorskoj jedinici trenutno smješteno jedno invalidno lice. Higijenski uslovi u ćelijama su zadovoljavajući a svake sedmice vrši se kontrola čistoće o čemu ljekar vodi knjigu evidencije. S obzirom da objekat pritvorske jedinice nema blagovaonicu ili drugu prostoriju u kojoj bi se objedovalo, pritvorenici su prinuđeni da objeduju u svojim ćelijama što može uticati na pogoršavanje higijenskih uslova u ćelijama iako svaki pritvorenik u ćeliji ima na raspolaganju sto i stolicu.

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA - Pritvorska jedinica ima svoju ambulantu u kojoj je zaposlen jedan ljekar i dvije medicinske sestre. Prema izjavi ljekara, od 20 pritvorenika devet je teško bolesno, dok je osmorici potreban stalni ljekarski nadzor. Ambulanta je solidno opremljena ali su joj, prema izjavi ljekara, potrebna dodatna ulaganja, naročito u uređaje za reanimaciju. Lijekova ima dovoljno i pacijenti svakodnevno dolaze po svoju dnevnu dozu. Svaki pritvorenik je po dolasku pregledan te svaki od njih ima svoj ljekarski karton i ljekarski dosje.

ISHRANA - Hrana za pritvorenike se ne priprema u Pritvorskoj jedinici nego u KPZ-u Kula odakle se transportira. Zbog toga nije ni bilo moguće izvršiti kontrolu količine i raznolikosti hrane jer se kontrolna knjiga vodi u KPZ-u Kula, ali u vrijeme posjete pritvorenici se nisu žalili na kvalitet ishrane. Svaki pritvorenik ima pravo da preko pritvorske jedinice jednom sedmično kupi namirnice i druge proizvode koje čuvaju u zajedničkim frižiderima.

HIGIJENSKI USLOVI – Pritvorenici ličnu higijenu održavaju u zasebnim kupatilima koja se nalaze u sklopu ćelija. Također, imaju mogućnost da svakodnevno peru posteljinu i rublje za što su im na raspolaganju veš mašine i sušilice.

SLOBODNE AKTIVNOSTI - Pritvorenici većinu vremena provode izvan svojih ćelija. Imaju mogućnost da svaki dan na otvorenom prostoru provode od 08,00 do 18,00-19,00 sati a u zajedničkim prostorijama sve do 22,00 sata. Svim pritvorenicima je na raspolaganju

otvoreni prostor sačinjen iz četiri dijela od kojih je jedan natkriven a na drugom se nalazi teren za mali fudbal i košarku te zajedničke prostorije u unutrašnjosti objekta u kojima se nalaze sprave za fitness, sto za stoni tenis, biblioteka i dnevni boravak u kojem se nalazi TV, DVD i društvene igre. Pored toga, svakodnevno im se dostavljaju dnevne novine. Svakom pritvoreniku omogućeno je da zadovoljava svoje vjerske potrebe a za vjerske praznike i druge prigode se u te svrhe koriste i prostorije za fitness.

KUMUNIKACIJA I POSJETE - Svi pritvorenici imaju mogućnost da, uz saglasnost suda, komuniciraju s licima van ustanove, i to pismeno ili putem telefonske govornice smještene u hodniku objekta, kao i pravo na svakodnevne posjete i primanje paketa a jednom mjesečno imaju pravo i na slobodnu posjetu u posebnim prostorijama. Pritvorenici imaju i pravo da upućuju predstavke i žalbe koje uprava pritvorske jedinice zapakirane dostavlja nadležnom sudu.

DOKUMENTACIJA - Matična knjiga i druge evidencije uredno se vode a za sve pritvorenike postoje uredna sudska rješenja o određivanju i produžavanju pritvora koja se, zajedno s ostalim važnijim dokumentima, čuvaju u dosjeima pritvorenika.

Na osnovu utvrđenog stanja, Nezavisna komisija predložila je sljedeće **mjere i preporuke** koje bi poboljšale uslove boravka pritvorenih lica u Pritvorskoj jedinici, i to:

1. Preduzimanje hitnih mjera kako bi se pritvoreniku s invaliditetom osigurali osnovni uslovi za život. S tim u vezi potrebno je da Ministarstvo pravde BiH hitno premjesti pritvorenika u drugi zavod koji ima odgovarajući smještaj za invalidna lica (KPZ Tunjice u Banjoj Luci). Ako Ministarstvo pravde BiH nije u mogućnosti pritvoreniku s invaliditetom osigurati novi odgovarajući smještaj, onda je potrebno da se objekat Pritvorske jedinice prilagodi potrebama invalidnih lica što zahtijeva preuređivanje kompletnog objekta i ćelije.
2. Ulaganje dodatnih sredstava u ambulantu i nabavku uređaja i opreme koja će pomoći u boljoj zdravstvenoj zaštiti pritvorenika. Kao prioritet se ističe nabavka medicinske opreme potrebne za nesmetano liječenje i normalan život pritvorenika koji imaju teže zdravstvene probleme. Osim toga, za invalidnog pritvorenika potrebno je nabaviti i antidekubitalni dušek, jastuk za sjedenje, impregnirani čaršaf, urinarne katetere i kese te kolica.
3. Lijekove s psihoaktivnim supstancama u ambulanti osigurati od krađe i zloupotrebe i to tako da se čuvaju u čeličnoj kasi koja se zaključava preko noći. Potrebno je snabdjeti Pritvorsku jedinicu testovima za detekciju psihoaktivnih supstanci u tjelesnim tečnostima, a testiranje provoditi prema verificiranim protokolima. Osim toga, potrebno je uspostaviti procedure za prijem ovisnika iako se oni trenutno ne nalaze u pritvoru, te osigurati mogućnost povjerljivog savjetovanja s psihologom.
4. Postaviti posebno izdvojenu kutiju za pritužbe na rad osoblja Pritvorske jedinice koja treba da bude lako dostupna pritvorenicima za ubacivanje anonimnih prijava.

5. Ljekar Pritvorske jedinice ili drugo stručno lice treba voditi kontrolnu knjigu hrane. Naime, hrana za pritvorenike Pritvorske jedinice priprema se u KPZ-u Kula odakle se transportira do Pritvorske jedinice. Na ovaj način ljekar ili stručno lice Pritvorske jedinice ne može kontrolirati kvalitet, količinu hrane i higijenske uslove za spremanje hrane. S obzirom da u Pritvorskoj jedinici ne postoje uslovi za pripremanje hrane, potrebno je da ljekar ili stručno lice Pritvorske jedinice vrši redovnu kontrolu hrane koja se priprema u KPZ-u Kula te da se sam transport hrane vrši pod njegovim nadzorom o čemu će voditi svoju kontrolnu knjigu.
6. Zapečatiti sobu u kojoj se nalazi server kamere, odnosno pohranjeni snimci videonadzora, tj. osigurati je tako da se eliminiira moguća zloupotreba videozapisa.
7. Osigurati zajedničke prostorije za objedovanje što će doprinijeti poboljšanju higijenskih uslova u ćelijama.
8. Provesti zdravstvenu zaštitu pritvorenika u skladu s odredbama ZIKS-a koje se odnose na zdravstvenu zaštitu pritvorenika. S obzirom da je objekat Pritvorske jedinice privremenog karaktera, potrebno je da Vijeće ministara BiH i Ministarstvo pravde BiH ubrzaju aktivnosti na izgradnji objekta državnog zatvora.

Nakon detaljnog obilaska, pregleda i obavljenih razgovora **generalni zaključak** Nezavisne komisije je da Pritvorska jedinica, iako je riječ o kontejnerskom objektu privremenog karaktera, ima dobre uslove za boravak većine pritvorenika (izuzev pritvorenika s invaliditetom) te da se prema svim pritvorenicima postupa humano bez ikakve diskriminacije po bilo kojem osnovu.

2. Posjeta Kaznenopopravnom zavodu Istočno Sarajevo “Kula”

Detaljna i najavljena posjeta Kaznenopopravnom zavodu Istočno Sarajevo “Kula” obavljena je 8.9.2011. Tokom posjete obavljen je razgovor s pomoćnikom direktora Službe tretmana Momčilom Draškovićem, načelnikom Službe osiguranja Jovom Mandićem i medicinskom sestrom Vesnom Gavrilović, izvršen je uvid u dokumentaciju te je obavljen razgovor s pet zatvorenika (od ukupno šest zatvorenika) kojima je krivičnu sankciju izrekao Sud BiH. Direktor Zavoda Vukašin Crnjak nije bio prisutan prilikom najavljene i detaljne posjete Nezavisne komisije.

Uprava KPZ-a Kula nije dozvolila članovima Nezavisne komisije da razgovaraju s pritvorenicima niti da izvrše pregled prostorija u kojima su smješteni. Prema izjavi načelnika Službe osiguranja Jove Mandića, kontakt s pritvorenicima navodno nije dozvolila predsjednica Suda BiH Meddžida Kreso te se tako nije mogao ostvariti detaljan uvid u pritvorske prostorije tako da je i posjeta usmjerena samo prema osuđenima dok se uslovi boravka i poštivanje ljudskih prava pritvorenika nisu mogli u cijelosti utvrditi.

USLOVI SMJEŠTAJA – KPZ Kula je kompleksan zavod koji se sastoji od: Odjeljenja za osuđenike, Odjeljenja za osuđenice, Maloljetničkog zatvora, Vaspitno popravnog doma za žene te Pritvorskog odjeljenja u kojem je u vrijeme posjete bilo smješteno šest osuđenika kojima je krivičnu sankciju izrekao Sud BiH te 15 pritvorenika. Osuđenci su smješteni u

zajedničkim sobama čiji je kapacitet 6-7 lica dok su pritvorenici, prema izjavi zavodskog osoblja, također smješteni u zajedničkim sobama s kapacitetom 4-5 lica. Sve sobe su dovoljno velike za smještaj ovog broja lica te imaju velike prozore tako da imaju i dovoljno dnevnog svjetla. Svaki osuđenik i pritvorenik ima svoj krevet i ormar za lične stvari a većina soba ima i jedan zajednički frižider. Svaki osuđenik i pritvorenik u svakom trenutku ima dostupnu vodu za piće.

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA – KPZ Kula ima svoju ambulantu ali u kojoj trenutno nema stalno angažiranog ljekara nego samo stomatolog i dva medicinska tehničara. Zavod ima i stomatološku ordinaciju i stacionar u izgradnji a dva puta sedmično dolazi i neuropsihijatar. U ambulanti se vode ljekarski kartoni za svakog pritvorenika i zatvorenika te ambulantni protokol.

ISHRANA – Hrana za osuđenike i pritvorenike priprema se u kuhinji koja je u sklopu Zavoda. Kontrolna knjiga hrane uredno se vodi a nju potpisuje zdravstveni radnik a od svakog obroka ostavlja se uzorak koji se pohranjuje u frižider.

HIGIJENSKI USLOVI – Zatvorenici održavaju ličnu higijenu u zajedničkim kupatilima koji imaju više umivaonika i tuš kabina s toplom vodom. Higijenski uslovi u sobama su zadovoljavajući a zatvorenici imaju mogućnost da peru posteljinu i rublje u vešeraju. Higijenu u sobama kontrolira zdravstveni radnik ali se o tome ne vode evidencije.

SLOBODNE AKTIVNOSTI – Osuđenici i pritvorenici većinu vremena provode izvan svojih soba. Tako, radno angažirani osuđenici imaju pravo na šetnju svaki dan u vremenu od 15,00 do 19,00 sati, dok oni koji nisu radno angažirani imaju pravo na šetnju i u prijedopodnevni satima. Osim toga, svi osuđenici imaju pravo i na sportske aktivnosti i to tri puta sedmično u trajanju od sat i po. Vrata hodnika u kojem su sobe zaključavaju se u 20,30 sati, dok osuđenici na spavanje odlaze u 22,00 sata pa do 06,00 sati ujutro. Osuđenima i pritvorenima su za slobode aktivnosti na raspolaganju krug po kojem mogu šetati, sportski tereni, biblioteka te prostorije dnevnog boravka u kojem se mogu baviti društvenim igrama te stonim tenisom. Izvršenim pregledom kruga po kojem šetaju pritvorenici uočeno je da se neposredno uz njega gradi objekat tržnog centra “Tempo” koji će biti znatno viši od zida ograde koji okružuje krug za šetnju. Na ovaj način će posjetioci budućeg tržnog centra moći gledati pritvorenike za vrijeme šetnje što predstavlja ne samo sigurnosni problem, nego može ugroziti i osnovna ljudska prava pritvorenika jer mogu biti izloženi poruzi i vrijeđenju. Osuđenima je omogućeno da rade i to u sklopu radne grupe za renoviranje, radne jedinice “Usluge i transport”, radne jedinice “Ekonomija”, radne jedinice restoran “Kula”, radne jedinice “Društvena ishrana”, biblioteke i dva magacina. Pritvorenici i osuđenici imaju mogućnost da zadovoljavaju vjerske potrebe za što su im na raspolaganju tri različite i opremljene prostorije za potrebe pravoslavnih, katoličkih i islamskih vjernika a dok povremeno dolazi i vjeroučitelj.

KUMUNIKACIJA I POSJETE - Svaki osuđenik ima mogućnost da komunicira s licima van ustanove i to pismeno i putem telefonske govornice smještene u hodniku objekta. I pritvorenici imaju mogućnost korištenja telefonske govornice ali se njihov razgovor u pravilu

nadzire, izuzev ako sud nije naveo da nadzor nije potreban. Osuđenici i pritvorenici, uz saglasnost suda, imaju pravo prijema posjeti i pošiljki. Posjete se primaju u dvije prostorije koje su bez videonadzora, dok je na raspolaganju i jedna prostorija za bračne posjete u trajanju od dva do pet sati.

DOKUMENTACIJA - Matična knjiga i druge evidencije uredno se vode a za sve osuđenike postoje uredni uputni akti suda koji se, zajedno sa ostalim važnijim dokumentima (lični list, izjava o upoznavanju sa zakonima i pravilnicima, zdravstven list), čuvaju u dosjeima osuđenika.

Na osnovu utvrđenog stanja a u svrhu poboljšanja uslova boravka zatvorenih lica u KPZ- u Istočno Sarajevo, Nezavisna komisija dala je sljedeće **preporuke**:

1. Potrebno je što prije preduzeti aktivnosti na popuni radnog mjesta ljekara u zavodskoj ambulanti te ubrzati aktivnosti na izgradnji stacionara kako bi zatvorena i pritvorena lica imala odgovarajuću zdravstvenu zaštitu.
2. Iako je higijena u sobama u kojima su smješteni zatvorenici i osuđenici zadovoljavajuća ipak je potrebno preduzeti odgovarajuće mjere kako bi se kontrola higijene obavljala i evidentirala u skladu s članom 32. Pravilnika o kućnom redu u ustanovama za izdržavanje krivične sankcije, mjere pritvora ili drugih mjera – prečišćeni tekst (“Službeni glasnik BiH”, broj 55/09).
3. Potrebno je poboljšati uslove boravka u samicama te preduzeti odgovarajuće mjere da se u njima osigura dovoljna količina dnevnog svjetla i svježeg zraka u skladu s čl. 39. i 40. stav 1. Pravilnika o odjeći i obući, ishrani, disciplinskom postupku, uslovima i načinu izdržavanja disciplinske kazne upućivanja u samicu i mjere usamljenja pritvorenika i zatvorenika u zavodu za izvršenje krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera BiH (“Službeni glasnik BiH”, broj 20/05).
4. Potrebno je, u skladu s mogućnostima, izgraditi natkriveni dio za šetnju zatvorenika i pritvorenika kako bi im se omogućio boravak na otvorenom prostoru za vrijeme kišnih dana s ciljem dosljednog poštivanja prava na šetnju iz člana 53. stav 1. Pravilnika o kućnom redu u ustanovama za izdržavanje krivične sankcije, mjere pritvora ili drugih mjera –prečišćeni tekst (“Službeni glasnik BiH”, broj 55/09).
5. Potrebno je, s ciljem poboljšanja higijenskih uslova i ukupnih uslova boravka u Zavodu, izvršiti sanaciju i renoviranje pojedinih dijelova krovne konstrukcije na određenim objektima koji to zahtijevaju i renoviranje mokrih čvorova.
6. Potrebno je preduzeti neophodne mjere čiji bi cilj bio da se izgradnjom objekta tržnog centra “Tempo” ne naruši sigurnost KPZ-a Kula, svrha mjere pritvora i ljudska prava pritvorenika.

Nakon detaljnog obilaska, pregleda i obavljenih razgovora **generalni zaključak** Nezavisne komisije je da Kaznenopopravni zavod Istočno Sarajevo “Kula”, iako je jedan broj

objekata u prilično trošnom stanju, ima zadovoljavajuće uslove za boravak lica koja je osudio Sud BiH te da se prema svima njima postupa humano uz poštivanje njihovih prava.

Uslovi boravka za pritvorena lica, način postupanja prema njima i poštivanje njihovih prava (pritvorska jedinica) nisu se mogli u cijelosti utvrditi jer Nezavisnoj komisiji uprava Zavoda nije omogućila pregled prostorija u kojima borave pritvorenici kao i obavljanje razgovora s njima, iako Nezavisna komisija smatra da za to nije postojao zakonski osnov niti bilo koji drugi opravdani razlog.

3. Posjeta Kaznenopopravnom zavodu Foča obavljena je u dva dijela kao najavljena detaljna posjeta i kao posjeta po zaprimljenoj predstavi grupe zatvorenika

- Detaljna i najavljena posjeta Kaznenopopravnom zavodu Foča

Detaljna i najavljena posjeta Kaznenopopravnom zavodu Foča obavljena je 23.9.2011. Nakon razgovora s direktorom Sinišom Golijaninom, pomoćnikom direktora Službe tretmana Željkom Bodirogom, pomoćnikom direktora Službe osiguranja Miletom Mastilom, ljekarom Ljiljanom Ristanović, stomatologom Mladenom Petkovićem i glavnim kuharom Slavkom Marićem, Nezavisna komisija izvršila je uvid u dokumentaciju i obavila razgovor s 15 zatvorenika kojima je krivičnu sankciju izrekao Sud BiH a koji su izrazili želju da razgovaraju s Nezavisnom komisijom.

Izvršenom posjetom utvrđeno je sljedeće:

USLOVI SMJEŠTAJA – U KPZ-u Foča nalaze se ukupno 292 zatvornika u zatvorenom odjeljenju i 42 zatvorenika u poluotvorenom odjeljenju a dok je ukupni kapacitet Zavoda 340 zatvorenika. U KPZ-u Foča nalaze se ukupno 62 zatvorenika kojima je krivičnu sankciju izrekao Sud BiH od kojih su svi punoljetni i muškog spola, a dok je jedan zatvorenik od 25.5.2007. u bjekstvu. Od ukupnog broja zatvorenika kojima je krivičnu sankciju izrekao Sud BiH vanzavodske pogodnosti koriste ukupno tri lica a dok za ostala, zbog visine kazne i težine izvršenog krivičnog djela, još uvijek nisu ispunjeni zakonski uslovi za njihovo odobravanje. Zatvorenici su smješteni u 11 vaspitnih kolektiva od kojih su 10 u zatvorenom odjeljenju a jedan u poluotvorenom. U vaspitnim kolektivima postoje dvije do četiri spavaonice u kojima je smješteno 20 do 45 zatvorenika. Svaki zatvorenik ima svoj krevet i ormar za lične stvari. Sve sobe imaju velike prozore tako da imaju dovoljno dnevnog svjetla i ventilacije. U okviru jednog vaspitnog kolektiva nalazi se zajedničko kupatilo i WC, čajna kuhinja te sala za dnevni boravak s TV prijemnikom. Svaki zatvorenik u svakom trenutku ima dostupnu vodu za piće. Pored vaspitnih kolektiva KPZ Foča ima i Odjeljenje pod posebnim nadzorom u kojem se nalazi deset ćelija u kojima zatvorenici izdržavaju kaznu zatvora individualno i izdvojeni od ostalih. Svaka ćelija ima jedan krevet, sto i stolicu, lavabo sa česmom i WC. Pored toga, u ovom odjeljenju nalazi se i manji dnevni boravak te zajednički mokri čvor s jednom tuš kabinom i dvije WC kabine.

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA – Zdravstvena zaštita u KPZ-u Foča osigurava se u ambulanti, stacionaru, laboratoriji i stomatološkoj ordinaciji koji se nalaze u sklopu Zavoda i u kojima su

trenutno stalno angažirani stomatolog i četiri medicinska tehničara. Trenutno, u Zavodu nije stalno zaposlen ljekar iako se redovno raspisuju konkursi za popunu radnog mjesta ljekara, te je iz tog razloga ljekar angažiran po ugovoru o djelu i svakodnevno dolazi u Zavod. Pored toga, u ambulantu povremeno dolazi i neuropsihijatar i to najmanje dva puta mjesečno te specijalisti kliničkog centra Foča koji u Zavodu obavljaju različite specijalističke preglede. Također, Zavod ima i stacionar u kojem je u trenutku posjete bilo smješteno 16 zatvorenika te laboratoriju u kojoj se mogu raditi nalazi krvi i urina. Svakog zatvorenika je, po prijemu, pregledao ljekar i njegov zdravstveni list nalazi se u kumulativnom dosjeu. Za svakog zatvorenika u ambulanti se vode posebni ljekarski kartoni a vodi se i: ambulantni protokol u koji se uvodi svaki pregled koji je obavljen, zdravstveni protokoli, evidencije specijalističkih pregleda i protokoli za ampulirane lijekove.

ISHRANA – Hrana za zatvorenike priprema se u kuhinji koja je sastavni dio Zavoda. Kontrolna knjiga hrane uredno se vodi i potpisuje je zdravstveni radnik a od svakog obroka ostavlja se uzorak koji se pohranjuje u frižider. Osim toga, uredno se vodi i knjiga ishrane koju potpisuje dežurni službenik Zavoda. Zatvorenici objeduju u sali za ručavanje koja ima kapacitet 72 mjesta a za svaki objed imaju na raspolaganju 30 minuta.

HIGIJENSKI USLOVI – Zatvorenici ličnu higijenu održavaju u zajedničkim kupatilima koji imaju više umivaonika i tuš kabina s toplom vodom. Higijenski uslovi u sobama su zadovoljavajući a Zavod organizira pranje posteljine i odjeće i to preko vešeraja u kojem su zaposleni zatvorenici. Higijena u sobama se, po izjavi zdravstvenog radnika, kontrolira redovno ali se o tome ne vode evidencije.

SLOBODNE AKTIVNOSTI – Prema izjavi pomoćnika direktora, svi zatvorenici imaju pravo na šetnju u jutarnjim i poslijepodnevnim satima, i to u vremenu od 10,30 do 12,00 sati i od 15,30 do 18,00 sati, odnosno do 17,00 sati u zimskom periodu. Izuzetak su zatvorenici u Odjeljenju pod posebnim nadzorom, odnosno na individualnom izdržavanju kazne koji šetaju samo u jednom terminu u trajanju od dva sata. O obavljenim šetnjama vodi se uredna evidencija. Prema izjavi pomoćnika direktora, raport i prebrojavanje zatvorenika vrši se u 20,00 sati a u 22,00 sata je večerje, izuzev ako direktor ne odobri da to bude kasnije. Zatvorenici u slobodno vrijeme na raspolaganju imaju veći krug za šetnju, sportske terene, biblioteku sa oko 4.500 naslova, razne sekcije kao što su: novinarska, računarska, likovna, rezbarska, bodibilding. Osim toga, na raspolaganju imaju i salu za održavanje raznih manifestacija. KPZ Foča nema natkriveni krug za šetnju koji bi se koristio u slučaju padavina. Zatvorenici imaju mogućnost da zadovoljavaju vjerske potrebe za što su im na raspolaganju tri različite i opremljene prostorije za potrebe pravoslavnih, katoličkih i islamskih vjernika a povremeno dolaze i vjerski službenici. Prostorija za ručavanje ima kapacitet 72 mjesta a za svaki objed imaju na raspolaganju 30 minuta. Zatvorenicima je omogućeno da rade i to u krugu Zavoda (Radna jedinica-pogon namještaja, održavanje čistoće, kuhinja, trpezarija, vešeraj, pekara, metalni pogon (bravarska radionica), kotlovnica, autoradionica, magacini, biblioteka) te van kruga Zavoda (ugostiteljski objekti “Drina” i “Brijuni”, te ekonomija). Zavod ima i interni Pravilnik o sistematizaciji radnih mjesta za osuđena lica KPZ-a Foča prema kojem postoje ukupno 153 sistematizirana radna mjesta. Prema izjavi pomoćnika direktora, svi radno angažirani zatvorenici imaju sva prava po

osnovu rada. Plaća zavisi od radnog mjesta na koji je raspoređen zatvorenik i kreće se od 25-30 KM pa sve do 150 KM i više. Zatvorenici za svoj rad ne dobivaju gotov novac nego im se uplaćuje na račun, odakle ga mogu slati porodici ili kupovati u kantini.

KUMUNIKACIJA I POSJETE - Prema izjavi pomoćnika direktora, svi zatvorenici imaju pravo da u povjerenju razgovaraju sa inspektorom, ombdusmenom, nadležnim sudom, advokatom kao i s drugim tijelima ili organima (mehanizmima) koji prate stanje u ovoj oblasti za što postoje i posebne prostorije. Svi zatvorenici imaju pravo da pišu pisma licima van ustanove po svom izboru i da primaju i upućuju podneske radi zaštite svojih prava i zakonom zaštićenih interesa. U Zavodu se nalaze i izdvojene kutije za pritužbe u koje zatvorenici mogu ubacivati anonimne prijave. Ključ od tih kutija ima samo direktor koji ih i otvara i preuzima predstavke. Svaki zatvorenik može razgovarati s direktorom na osnovu ličnog zahtjeva (lični raport). Zatvorenici na raspolaganju imaju i tri telefonske govornice koje mogu koristiti 10 minuta. Pri tome ovlašteni zavodski službenik kontrolira samo koje je brojeve zatvorenik pozvao a dok se sam razgovor obavlja nesmetano. Prema izjavi pomoćnika direktora, svi zatvorenici imaju pravo prijema redovnih i vanrednih posjeta za što su im na raspolaganju dvije prostorije bez videonadzora te dvije prostorije za intimne posjete. Pored toga, zatvorenici imaju pravo da slobodno pišu pisma licima van Zavoda koja se, prema izjavi pomoćnika direktora, ne čitaju izuzev ako su upućena nekoj instituciji.

DOKUMENTACIJA - Matična knjiga uredno se vodi a za sve zatvorenike postoje uredni uputni akti suda koji se, zajedno sa ostalim važnijim dokumentima (lični list, izjava o upoznavanju sa zakonima i pravilnicima, zdravstven list), čuvaju u dosjeima zatvorenika.

Na osnovu utvrđenog stanja kao i dopisa KPZ-a Foča broj: 01-1029/11, od 8.11.2011., a u svrhu poboljšanja uslova boravka zatvorenih lica u KPZ-u Foča, Nezavisna komisija dala je sljedeće **preporuke**:

1. Potrebno je što prije stalno angažirati ljekara u zavodskoj ambulanti kako bi zatvorenici imali bolju zdravstvenu zaštitu. Također je potrebno da se, u skladu s mogućnostima, što ranije obavljaju potrebni specijalistički pregledi zatvorenika u slučajevima kada to naloži zavodski ljekar.
2. Neophodno je nabaviti novu opremu za stomatološku ordinaciju a naročito stomatološku stolicu jer je trenutno u upotrebi stolica starije proizvodnje i tehnički zastarjela.
3. Iako je higijena u sobama u kojima su smješteni zatvorenici koje je osudio Sud BiH zadovoljavajuća, potrebno je provoditi redovnu higijensku kontrolu soba i o tome voditi kontrolnu knjigu higijenskih pregleda kao što je to predviđeno članom 32. Pravilnika o kućnom redu u ustanovama za izdržavanje krivične sankcije, mjere pritvora ili drugih mjera – prečišćeni tekst ("Službeni glasnik BiH", broj 55/09).
4. Potrebno je, u skladu s mogućnostima, poboljšati uslove boravka zatvorenika u pojedinim sobama. Tako je potrebno promijeniti stolariju na prozorima jer se stiče utisak da ona ne pruža dovoljnu zaštitu od vanjskih klimatskih uticaja. Također je

potrebno pronaći adekvatan prostor u kojem će zatvorenici odlagati svoju odjeću, jer ona sada visi na zidovima što stvara osjećaj pretrpanosti i neurednosti.

5. Jedan dio kruga za šetnju potrebno je natkriti kako bi se omogućila šetnja zatvorenicima na otvorenom i u slučaju padavina.
6. Članovi Nezavisne komisije smatraju opravdanim pritužbe pojedinih zatvorenika da su udaljeni od mjesta svog prebivališta čime su direktno ugrožena njihova prava na posjetu. Na ovaj način su ovi zatvorenici diskriminirani u odnosu na druge koje članovi porodice mogu mnogo češće posjećivati i uz znatno manje finansijskih sredstava. S tim u vezi, predlažemo da Sud BiH u budućim slučajevima prilikom upućivanja osuđenika na izdržavanje kazne zatvora a prije nego što se izgradi objekat Zatvora BiH, uzme u obzir i mjesto prebivališta osuđenika. Preporučujemo direktoru KPZ-a Foča da predloži premještanje ovih zatvorenika, s obzirom da bi se tako omogućilo da ove osobe, i pored toga što su većinom osuđene na dugogodišnje kazne zatvora, ostanu u što boljem kontaktu sa svojom porodicom što će doprinijeti i efikasnijoj realizaciji tretmana.

Nakon detaljnog obilaska, pregleda i obavljenih razgovora **generalni zaključak** Nezavisne komisije je da Kaznenopopравни zavod Foča, s obzirom da djeluje u objektu koji je izgrađen prije više od stotinu godina, ima dobre uslove za boravak zatvorenika te da se prema svima postupa humano uz poštivanje njihovih prava.

- Rad Nezavisne komisije povodom predstavke grupe zatvorenika iz KPZ-a Foča

Povodom predstavke zatvorenika Željko Mejakić i drugi br. 05/6-50-17-873/11, od 18.08.2011., iz KPZ-a Foča, Nezavisna komisija obavila je razgovor sa zatvorenicima-predstavnicima potpisnika navedene predstavke.

U razgovoru s Nezavisnom komisijom potpisnici predstavke ponovili su sve svoje navode iz predstavke te članovima Nezavisne komisije dali na uvid dvije presude Suda BiH i to protiv Zijada Kurtovića, od 25.3.2009., i protiv Zdravka Mihajlovića, od 16.6.2011., a u kojima je ovaj sud presudio na osnovu Krivičnog zakona SFRJ a ne Krivičnog zakona BiH kao što je to bilo u njihovom slučaju. Potpisnici predstavke su također ponovili i problem neujednačenosti zakonskih propisa u BiH, jer su entitetski zakoni o izvršenju krivičnih sankcija povoljniji od državnog ZIKS-a, naročito kad su u pitanju uslovi za uslovni otpust i dobivanje pogodnosti te problem njihovog upućivanja na izdržavanje kazne zatvora u zavode koji su udaljeni od mjesta prebivališta njihovih porodica.

Nakon obavljenog razgovora s potpisnicima predstavke tokom posjete KPZ-u Foča članovi Nezavisne komisije dali su sljedeće **preporuke**:

1. Nezavisna komisija nije nadležna da preispituje i komentira sudske odluke nego samo da prati uslove boravka, postupanje i poštivanje ljudskih prava zatvorenika. Suprotno postupanje vodilo bi u neovlašteno miješanje u nezavisnost i samostalnost sudske vlasti. Iz tih razloga potpisnici predstavke upućuju se na zaštitu svojih prava pred drugim organima (Sud BiH, Ustavni Sud, Komisija za monitoring kaznenopopratnih

zavoda, policijskih stanica i psihijatrijskih ustanova koju je imenovalo Vijeće ministara BiH, Evropski sud za ljudska prava i druge domaće i međunarodne institucije).

2. Nezavisna komisija konstatira da neujednačenost državnih i entitetskih propisa o izvršenju krivičnih sankcija dovodi pojedine zatvorenike u neravnopravan položaj, naročito kada je riječ o uslovima za korištenje pogodnosti i uslovnog otpusta, tako da je potrebno da Ministarstvo pravde BiH, zajedno s drugim koordinacijskim tijelima u BiH, radi na usaglašavanju svih propisa o izvršenju krivičnih sankcija u Bosni i Hercegovini, čime bi se svi zatvorenici doveli u jednak položaj.
3. Članovi Nezavisne komisije smatraju opravdanim pritužbe pojedinih zatvorenika da su udaljeni od mjesta svog prebivališta čime su direktno ugrožana njihova prava na posjetu. Na ovaj način su ovi zatvorenici diskriminirani u odnosu na druge zatvorenike koje članovi porodice, zbog blizine, mogu mnogo češće posjećivati i uz znatno manje finansijskih sredstava. S tim u vezi, preporučujemo da Sud BiH u budućim slučajevima prilikom upućivanja osuđenika na izdržavanje kazne zatvora a prije nego što se izgradi objekat Zatvora BiH uzme u obzir i mjesto prebivališta osuđenika što je u skladu s članom 17. tačka 1. i tačka 3. Evropskih zatvorskih pravila iz 2006. godine. Nezavisna komisija je još ranije u svojim izvještajima istakla potrebu ubrzanja aktivnosti na završetku izgradnje Zatvora BiH.
4. Preporučeno je direktoru KPZ-a Foča i ministru pravde BiH da razmotre primjenu člana 149. ZIKS-a koji govori o mogućnosti premještanja zatvorenika što bliže mjestu prebivališta njihovih porodica, kako bi se na taj način omogućilo da ove osobe, i pored toga što su većinom osuđene na dugogodišnje kazne zatvora, ostanu u što boljem kontaktu sa svojom porodicom što će doprinijeti i efikasnijoj realizaciji tretmana, kako bi se osigurala primjena člana 17. tačka 1. Evropskih zatvorskih pravila iz 2006. godine.

Što se tiče primjedbi na rad Komisije za uslovni otpust, Nezavisna komisija konstatira da nije nadležna da preispituje rad i odluke Komisije za uslovni otpust kao i razloge kojima se navedena komisija rukovodila prilikom donošenja pojedinih odluka.

Na preporuku iz tačke 1. Predrag Crnogorac, drugi zamjenik predsjednika Nezavisne komisije, i Milana Škipina, član Nezavisne komisije, dali su izdvojeno mišljenje koje je dato u prilogu Zapisnika o posjeti KPZ-u Foča.

4. Posjeta Kaznenopopravnom zavodu Sarajevo

Detaljna i najavljena posjeta Kaznenopopravnom zavodu Sarajevo obavljena je 28.10.2011. Tokom posjete obavljen je razgovor s direktorom Alijom Berbekićem, zamjenikom direktora Mladenom Krpanom, šefom Odsjeka za osiguranje pritvorenih lica Nijazom Omeragićem, pomoćnikom direktora za tretman i preodgoj Feridom Nikšićem, medicinskim tehničarom Zlatkom Zekovićem, glavnim kuharom Kenanom Kučinarom i

izvršen je uvid u dokumentaciju. S obzirom na udaljenost Odjeljenja u Ustokolini i Odjeljenja na Igmanu, koji su sastavni dio KPZ-a Sarajeva, izvršen je obilazak samo glavne zgrade u kojoj je smješteno Pritvorsko odjeljenje i manji broj zatvorenika. Nezavisnoj komisiji je zavodsko osoblje dalo na uvid određenu dokumentaciju (slike i dr.) Odjeljenja u Ustokolini i Odjeljenja na Igmanu, koji su sastavni dio KPZ-a Sarajeva.

Izvršenom posjetom utvrđeno je sljedeće:

USLOVI SMJEŠTAJA – U KPZ-u Sarajevo se u trenutku posjete, prema izjavi Uprave Zavoda, nalazilo ukupno 117 osuđenika i 108 pritvorenika smještenih u tri odjeljenja. U odjeljenju u Ustokolini nalazi se 39 osuđenika, dok je njegov kapacitet 90 osoba a u objektu na Igmanu je smješteno 54 osuđenika a dok je njegov kapacitet 70 osoba. Najviše zatvorenika smješteno je u glavnoj zgradi u Sarajevu u kojem se nalazi Pritvorsko odjeljenje sa 108 pritvorenika te 24 osuđenika koji su uglavnom zaposleni na pomoćnim poslovima u tom odjeljenju. Ukupni kapacitet Pritvorskog odjeljenja je 110 osoba. U KPZ-u Sarajevo nalazi se ukupno pet osuđenika kojima je krivičnu sankciju izrekao Sud BiH od kojih su dvojica smještena u Odjeljenju u Ustokolini, dvojica u Odjeljenju na Igmanu a jedan u glavnoj zgradi. Nijedan osuđenik kojem je krivičnu sankciju izrekao Sud BiH ne koristi vanzavodske pogodnosti jer za većinu još uvijek nisu ispunjeni formalni uslovi a dok jedan nije zadovoljio sigurnosne provjere. U Pritvorskom odjeljenju KPZ-a Sarajevo smješten je i jedan pritvorenik kojem je pritvor izrekao Sud BiH. Pritvorenici su smješteni u ukupno 37 soba na tri različita sprata u kojima su, u zavisnosti od veličine, smještena od dva pa do osam pritvorenika. Svaki pritvorenik ima svoj krevet i ormarić za lične stvari a u sobama se nalazi i zajednički sto na kojem pritvorenici i objeduju te više stolica kao i TV prijemnik s više TV programa. Svaka soba ima svoje WC i kupatilo ali bez tople vode. Sobe se zaključavaju i u njima postoji prekidač za alarm koji je dostupan svakom pritvoreniku. Sve sobe imaju dovoljno prostora i dnevnog svjetla za sve pritvorenike ali je većini soba potrebno renoviranje. Osuđenici u glavnoj zgradi smješteni su u tri sobe od kojih su dvije u prizemlju u kojima je u jednoj smješteno 12 a u drugoj četiri osuđenika. Treća soba nalazi se na trećem spratu i u njoj je smješteno osam osuđenika. Svaki osuđenik ima svoj krevet ali su dvije sobe u prizemlju previše male za taj broj osoba tako da u njima nema dovoljno ventilacije. Osuđenici na raspolaganju imaju i dnevni boravak koji je dovoljne veličine za sve njih, u kojem se nalazi jedan veliki sto i više stolica, TV prijemnik s više TV programa, sto za stoni tenis, manja teretana i društvene igre. Osim toga osuđenici imaju i zajednički WC i kupatilo s više odvojenih tuš-kabina, koje je novoizgrađeno i u odličnom stanju.

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA – Zdravstvena zaštita u KPZ-u Sarajevo osigurava se u ambulanti ali u kojoj trenutno nije stalno radno angažiran ljekar nego samo četiri medicinska tehničara. Zavod je na osnovu ugovora o djelu angažirao ljekara opće medicine, specijalistu neuropshijatra i stomatologa koji u Zavod dolaze dva puta sedmično a po potrebi i češće. Također, Zavod ima i ugovor s Kliničkim centrom Koševo o vanzavodskom liječenju zatvorenika. Zdravstvena zaštita u Zavodu provodi se u zavodskoj ambulanti koja radi svaki dan do 20,00 sati a nakon toga medicinski tehničari dolaze po pozivu. U ambulanti se provode dnevne terapije a dok su lijekovi za terapije uredno osigurani. Zavod nema stacionar ali je u planu izgradnja jedne bolesničke sobe. Svaki zatvorenik ima svoj ljekarski karton.

ISHRANA – Hrana za zatvorenike priprema se u kuhinji koja je sastavni dio Zavoda. Kontrolna knjiga hrane uredno se vodi ali potpisuje je samo dežurni Zavoda a ne i zdravstveni radnik. Od svakog obroka ostavlja se uzorak koji se pohranjuje u frižider i čuva 24 sata. Pored toga, postoji i evidencija sedmičnih jelovnika koju potpisuje kuhar, zdravstveni radnik, predstavnik zatvorenika i direktor. Pritvorenici objeduju u svojim sobama gdje im se hrana i donosi, dok osuđenici sami dolaze po hranu i objeduju u sobi za dnevni boravak.

HIGIJENSKI USLOVI – Pritvorenici održavaju ličnu higijenu u sobnim kupatilima u kojima nema tople vode te u zajedničkom kupatilu u kojem imaju pravo da se kupaju dva puta sedmično. Samo kupatilo sastoji se od tri tuš-kabine koje nisu fizički odvojene, odnosno nemaju ni vrata ni paravana. Osuđenici održavaju ličnu higijenu u zajedničkom kupatilu koje ima više odvojenih tuš-kabina i sanitarni čvor. Higijenski uslovi u sobama su zadovoljavajući ali je ipak većinu potrebno renovirati, naročito okrečiti i renovirati sanitarne čvorove. Zavod organizira pranje posteljine i odjeće i to preko vešeraja u kojem su zaposleni zatvorenici. Higijenu u sobama navodno kontrolira zdravstveni radnik ali se o tome ne vode evidencije.

SLOBODNE AKTIVNOSTI – Prema izjavi direktora, svi pritvorenici imaju pravo na šetnju po jedan sat dnevno prema unaprijed utvrđenom redoslijedu o čemu se uredno vodi evidencija šetnji. Pritvorenici slobodno vrijeme provode u svojim sobama a dok osuđenici u sobi za dnevni boravak. Zatvorenici imaju mogućnost da zadovoljavaju vjerske potrebe za što su im na raspolaganju tri različite i opremljene prostorije za potrebe pravoslavnih, katoličkih i islamskih vjernika a dok povremeno dolazi i vjerski službenik.

KUMUNIKACIJA I POSJETE - Prema izjavi direktora, svi zatvorenici imaju pravo da u povjerenju razgovaraju sa inspektorom, državnim ombudsmenom, nadležnim sudom kao i advokatom za što postoje i posebne prostorije. Svi zatvorenici imaju pravo da pišu pisma osobama van ustanove po svom izboru i da primaju i upućuju podneske radi zaštite svojih prava i zakonom zaštićenih interesa. Također, nadležni sud redovno obilazi pritvorenike o čemu se vodi evidencija obilazaka. U Zavodu se nalaze i izdvojene kutije za pritužbe u koje zatvorenici mogu ubacivati anonimne prijave. Ključ od tih kutija ima samo direktor koji ih i otvara i preuzima predstavke. Zatvorenici na raspolaganju imaju i telefonske govornice koje su smještene u posebnim prostorijama tako da se razgovor može obavljati nesmetano i samo pod vizuelnim nadzorom zavodskog službenika. Zatvorenicima je dozvoljeno da svakodnevno koriste telefon ali s tačno određenim brojevima. Pri tome trajanje razgovora osuđenika nije vremenski ograničeno a dok pritvorenici imaju na raspolaganju pet minuta dnevno. Prema izjavi direktora, svi zatvorenici imaju pravo prijema redovnih posjeta i to jedanput sedmično u trajanju od 20-ak minuta a ponekad i duže. Posjete se primaju u jednoj zajedničkoj prostoriji s tim što su pritvorenici fizički odvojeni od svojih posjetilaca i komuniciraju preko staklene pregrade. Ova prostorija je pod videonadzorom. Svi zatvorenici mogu svakodnevno primiti pakete s hranom i drugim proizvodima. Osuđena lica imaju pravo jedanput mjesečno i na slobodne posjete u posebnim prostorijama koje se trenutno renoviraju.

DOKUMENTACIJA - Matična knjiga uredno se vodi a za sve zatvorenike kojima je krivičnu sankciju ili mjeru izrekao Sud BiH postoje uredni uputni akti suda ili rješenja o

određivanju pritvora koji se, zajedno sa ostalim važnijim dokumentima (lični list, izjava o upoznavanju sa zakonima i pravilnicima, zdravstven list), čuvaju u dosjeima zatvorenika.

Na osnovu izvršenog pregleda a u svrhu poboljšanja uslova boravka zatvorenih lica u KPZ-u Sarajevo, Nezavisna komisija dala je sljedeće **preporuke**:

1. Glavna zgrada KPZ-a Sarajevo u kojoj je smješteno Pritvorsko odjeljenje i manji broj zatvorenika prilično je nefunkcionalna jer Zavod koristi samo dio zgrade, i to prizemlje i tri sprata: treći, četvrti i peti sprat što ga čini neperspektivnim. Na ovaj način su pojedini dijelovi Zavoda, i to sobe u kojima su smješteni pritvorenici, fizički odvojeni od drugih dijelova (prostorije za posjetu, kruga za šetnju, kuhinje) i spojeni alternativnim i priručnim prilazima. Iz tih razloga preporučuje se da Ministarstvo pravde Federacije BiH preduzme odgovarajuće mjere kako bi se i ostali dijelovi zgrade i to prvi i drugi sprat, a koje trenutno koristi sud, dali na korištenje KPZ-u Sarajevo, te zaštitio objekat Zavoda od nadogradnje sporne garaže u susjedstvu. Na ovaj način objekat KPZ-a Sarajevo činio bi jednu funkcionalnu i prirodnu cjelinu čime bi se značajno poboljšali uslovi boravka zatvorenika. Osim toga, prostorije suda na prvom i drugom spratu okrenute su prema krugu za šetnju Zavoda tako da sve osobe koje se nalaze ili zateknu u tim sobama mogu gledati pritvorenike za vrijeme šetnje što predstavlja ne samo sigurnosni problem, nego može ugroziti i osnovna ljudska prava pritvorenika jer mogu biti izloženi poruzi i vrijeđenju od drugih osoba.
2. Neophodno je što prije završiti započete radove na rekonstrukciji vodovodne i kanalizacione mreže i kupatila u Pritvorskom odjeljenju. Naime, ti radovi su djelimično završeni na petom spratu tako da su sobe u tom dijelu u mnogo boljem stanju od soba u ostalim dijelovima Zavoda. Međutim, veliki problem u svim sobama su kupatila koja nemaju toplu vodu tako da ličnu higijenu održavaju u jednom zajedničkom kupatilu u kojem se imaju pravo kupati dva puta sedmično. I ovo zajedničko kupatilo potrebno je renovirati, a naročito fizički odvojiti tri tuš-kabine, koje se trenutno tamo nalaze, kako bi se osigurala minimalna intima zatvorenika. Na ovaj način pritvorenicima nije osigurana svakog dana dovoljna količina tople vode za održavanje lične higijene - član 24. Pravilnika o kućnom redu u ustanovama za izdržavanje krivične sankcije, mjera pritvora ili drugih mjera BiH - niti im je omogućeno kupanje najmanje jednom dnevno - član 25. stav. 3. Pravilnika o kućnom redu u ustanovama za izdržavanje krivične sankcije, mjera pritvora ili drugih mjera BiH ("Službeni glasnik BiH", broj 55/09).
3. Smještajni uslovi u Pritvorskom odjeljenju KPZ-a Sarajevo su prilično loši, iako se, prema izjavi direktora, planiraju radovi na stvaranju boljih uslova (renoviranje). Sobe Pritvorskog odjeljenja su zadovoljavajuće veličine za broj pritvorenika koji se u njima nalazi. Međutim, Zavod nema nikakve prateće sadržaje koji bi pritvorenicima omogućili da obavljaju različite svrsishodne aktivnosti van svojih soba. Pritvorenici na raspolaganju imaju samo sat vremena za šetnju na otvorenom a preostala 23 sata dnevno provode u svojim sobama u kojima čak i objeduju. Na ovaj način same sobe prestaju biti samo spavaonice nego postaju i prostorije za dnevni boravak i

objedovanje pa su, po svojoj kvadraturi, neodgovarajuće za pritvorenike koji se u njima nalaze. Iz tih razloga potrebno je da Ministarstvo pravde Federacije BiH i KPZ Sarajevo preduzmu potrebne mjere s ciljem poboljšavanja infrastrukture Zavoda, odnosno izgradnje pratećih sadržaja koji će omogućiti pritvorenicima boravak razumnog dijela dana izvan svojih soba te da budu uključeni u svrsishodne aktivnosti različite prirode. S tim ciljem potrebno je pritvorenicima osigurati šetnju na otvorenom u trajanju od najmanje dva sata te osigurati neke prostorije u objektu Zavoda u kojima će se baviti sportskim i drugim društvenim aktivnostima (prostorija dnevnog boravka, teretana, čitaonica, stoni tenis i sl.). Potrebno je osigurati adekvatan krug za šetnju s natkrivenim dijelom čime bi se zatvorenicima omogućio boravak na otvorenom i u slučaju loših vremenskih uslova. S obzirom da Zavod raspolaže s ograničenim prostorom, ovi ciljevi mogu se postići na dva načina, i to: smanjivanjem broja zatvorenika ili proširivanjem kapaciteta Zavoda.

4. Potrebno je poboljšati uslove boravka zatvorenika koji se nalaze u glavnoj zgradi. Naime, ovi zatvorenici su većinom smješteni u prizemlju u dvije spavaone koje su pretrpane usljed čega je i slaba ventilacija i dnevno svjetlo. Iz tog razloga potrebno je hitno smanjivanje broja zatvorenika koji se u njima nalaze. Ovo je naročito bitno jer ovi zatvorenici imaju dobre ostale uslove zato što na raspolaganju imaju veliku prostoriju dnevnog boravka s pratećim sadržajima i potpuno renovirano i uredno kupatilo i sanitarni čvor.
5. Potrebno je formirati posebno odjeljenje zatvorenica i pritvorenica koje će biti fizički odvojeno od odjeljenja zatvorenika i pritvorenika, te u njemu, kao zavodsko osoblje, zaposliti dovoljan broj žena.
6. Potrebno je poboljšati i zdravstvenu zaštitu zatvorenika pa s tim ciljem stalno angažirati ljekara u zavodskoj ambulanti i nabaviti medicinsku opremu koja nedostaje (minilaboratorija, EKG, uređaji za reanimaciju). Također je potrebno završiti započete radove na izgradnji bolesničke sobe.
7. Iako je higijena u sobama u kojima su smješteni zatvorenici zadovoljavajuća, ipak je potrebno redovno kontrolirati higijenu u sobama i o tome voditi kontrolnu knjigu higijenskih pregleda kao što je to predviđeno članom 32. Pravilnika o kućnom redu u ustanovama za izdržavanje krivične sankcije, mjera pritvora ili drugih mjera BiH- prečišćeni tekst ("Službeni glasnik BiH", broj 55/09).
8. Potrebno je da zdravstveni radnik redovno obilazi kuhinju i provjerava higijenske uslove, način pripremanja hrane, kvalitet namirnica i kaloričnu vrijednost hrane kao i zdravstveno stanje osoba koje rade u kuhinji, kao što je to predviđeno članom 45. Pravilnika o kućnom redu u ustanovama za izdržavanje krivične sankcije, mjera pritvora ili drugih mjera BiH("Službeni glasnik BiH", broj 55/09).
9. Potrebno je preispitati i potrebu za nadzornim kamerama u sobi za posjete a naročito zato što su pritvorenici i njihovi posjetioci i fizički odvojeni za vrijeme posjete.

Nakon detaljnog obilaska i pregleda glavne zgrade KPZ-a Sarajevo **generalni zaključak** Nezavisne komisije je da su potrebna dodatna ulaganja kako bi Kaznenopopravni zavod Sarajevo u sjedištu imao zadovoljavajuće uslove za boravak zatvorenika i pritvorenika. U protivnom, potrebno je njihovo izmještanje na druge lokacije i u druge objekte poput Odjeljenja Igmana ili Ustikoline, u kojima bi Kaznenopopravni zavod Sarajevo imao dobre uslove za boravak zatvorenika i pritvorenika.

5. Posjeta Kaznenopopravnom zavodu Busovača

Detaljna i najavljena posjeta Kaznenopopravnom zavodu Busovača obavljena je 29.11.2011. Tokom posjete obavljen je razgovor s direktorom Markom Krištom, pomoćnikom nadzornika službe Miroslavom Šušnjarem, nadzornikom straže Šimunom Badrovom, medicinskim tehničarom Milanom Arapovićem, glavnom kuharicom Lucijom Šantić i referenticom matične evidencije Blaženkom Vujić i izvršen uvid u dokumentaciju.

Tokom posjete i obilaska soba u kojima su smješteni zatvorenici članovi Nezavisne komisije obavili su razgovor s dvojicom pritvorenika kojima je pritvor odredio Sud BiH.

Izvršenom posjetom utvrđeno je sljedeće:

USLOVI SMJEŠTAJA – U KPZ-u Busovača se u trenutku posjete, prema izjavi Uprave Zavoda, nalazilo ukupno 98 osuđenika i 13 pritvorenika a dok je ukupni kapacitet 88 osuđenika i 14 pritvorenika. Svi zatvorenici smješteni su u dva paviljona od kojih su u Paviljonu broj 1 smješteni, u desnom dijelu, osuđenici a u lijevom dijelu pritvorenici a dok su u Paviljonu broj 2 smješteni osuđenici. U KPZ-u Busovača se u trenutku posjete nalazilo sedam osuđenika kojima je krivičnu sankciju izrekao Sud BiH te pet pritvorenika kojima je pritvor izrekao Sud BiH. Pritvorenici su raspoređeni u šest soba u kojima je smješteno, u zavisnosti od veličine, od jednog do četiri pritvorenika. Sobe su u dobrom stanju s dovoljno prostora, dnevnog svijetla i ventilacije. U sobama je zabranjeno pušenje tako da pritvorenici koji su pušači puše u WC-u. Svaki pritvorenik ima svoj krevet i ormarić za lične stvari a u sobama se nalazi i zajednički sto na kojem pritvorenici i objeđuju te više stolica kao i TV prijemnik s više TV domaćih i stranih programa. Svaka soba ima dobro uređen WC i kupatilo s toplom vodom. Osuđenici koji su smješteni u Paviljonu broj 1 raspoređeni su u pet spavaona s po tri kreveta na sprat, odnosno šest ležaja. Sobe su u dobrom stanju s dovoljno prostora, dnevnog svijetla i ventilacije. U sobama se nalaze i ormarići za lične stvari osuđenika, zajednički sto i više stolica kao i TV prijemnik s više TV domaćih i stranih programa. U odjeljenju se, pored soba, nalazi i veći dnevni boravak s više stolova i stolica te zajednički WC i kupatilo s više tuš-kabina s toplom vodom. Čitavo ovo odjeljenje se zaključava ali se osuđenici mogu slobodno kretati po sobama, dnevnom boravku i kupatilu. Osuđenici koji su smješteni u Paviljonu broj 2 raspoređeni su u 11 spavaona sa po tri kreveta na sprat, odnosno šest ležaja. Sobe su u dobrom stanju s dovoljno prostora, dnevnog svijetla i ventilacije. U sobama se nalaze i ormarići za lične stvari osuđenika, zajednički sto i više stolica kao i TV prijemnik sa više TV domaćih i stranih programa. U odjeljenju se, pored soba, nalaze i dvije prostorije za dnevni boravak od kojih je, jedna manja, namijenjena za

nepušače a druga, veća, za pušače. U odjeljenju se nalazi i zajednički WC i kupatilo s više kabina i umivaonika te još jedno kupatilo s umivaonicima u kojem se nalazi i više zaključanih ormarića u kojima osuđenici čuvaju obuću i lične stvari. Čitavo ovo odjeljenje se zaključava ali se osuđenici mogu slobodno kretati po sobama, dnevnom boravku i kupatilu. Pored toga, u Zavodu je izgrađen još jedan paviljon za smještaj zatvorenika kapaciteta 50 osoba. Ovaj paviljon još uvijek nije u funkciji jer je potrebno nabaviti još nekoliko kreveta, dušeka i videonadzor. Također je potrebno zaposliti još najmanje 20-ak osoba za čije je zapošljavanje direktor uputio zahtjev Vladi Federacije BiH. Također su, prema izjavi direktora, započeti radovi i na izgradnji prijemnog odjeljenja koje Zavod još uvijek nema.

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA – U Zavodu postoji služba za zdravstvenu zaštitu ali u kojoj trenutno nije stalno radno angažiran ljekar nego samo jedan medicinski teničar. Zavod je na osnovu ugovora o djelu angažirao ljekara koji jednom sedmično dolazi u Zavod i obavlja potrebne preglede kao i preglede tek primljenih zatvorenika a dok se specijalistički pregledi obavljaju u zdravstvenoj ustanovi. Prema izjavi medicinskog tehničara Milana Arapovića, zavodska ambulanta radi samo prvu smjenu a dok se nakon toga hitni slučajevi upućuju u Hitnu pomoć. U ambulanti se nalaze i ljekarski kartoni za svakog zatvorenika u kojima se vode evidencije o svim bolestima i pregledima. Osim ambulante, Zavod ima i bolesničku sobu s jednim krevetom za smještaj oboljelih zatvorenika.

ISHRANA – Hrana za zatvorenike priprema se u kuhinji koja je sastavni dio Zavoda. Kuhinja je čista i uredna i u njoj su zaposlena dva kuhara i pomoćno osoblje koje čine zatvorenici. Hrana se priprema prema sedmičnim jelovnicima koje potpisuje direktor i eventualno ljekar ako je nekim zatvorenicima potrebno pripremati posebnu hranu iz zdravstvenih razloga. Kontrolna knjiga hrane uredno se vodi i svakodnevno je za svaki obrok potpisuje medicinski tehničar. Od svakog obroka ostavlja se uzorak koji se pohranjuje u frižideru i čuva 24 sata. Po izjavi glavne kuharice Lucije Šantić, hrane ima dovoljno za sve zatvorenike. Osuđenici objeduju u trpezariji koja se nalazi pored kuhinje i to u dvije smjene. Trpezarija je uredna i čista s dovoljno stolova i stolica. Pritvorenici objeduju u svojim sobama gdje im se hrana i donosi. Također, Zavod ima i kantu u kojoj svi zatvorenici mogu kupovati hranu i druge proizvode po nabavnim cijenama.

HIGIJENSKI USLOVI – Pritvorenici ličnu higijenu održavaju u dobro uređenim sobnim kupatilima u kojima se nalazi sanitarni čvor, umivaonik i tuš-kabina s toplom vodom. Osuđenici smješteni u Paviljonu broj 1 ličnu higijenu održavaju u dobro uređenom zajedničkom kupatilu u kojem se nalazi više umivaonika zatim, više sanitarnih čvorova u odvojenim kabinama te više tuš-kabina također u odvojenim kabinama. Osuđenici smješteni u Paviljonu broj 2 ličnu higijenu održavaju u dobro uređenom zajedničkom kupatilu u kojem se nalazi više umivaonika zatim, više sanitarnih čvorova u odvojenim kabinama te više tuš-kabina također u odvojenim kabinama. Osim toga, osuđenici u ovom paviljonu na raspolaganju imaju još jedno kupatilo s više umivaonika. Zavod organizira pranje posteljine i odjeće i to preko vešeraja u kojem su zaposleni osuđenici.

SLOBODNE AKTIVNOSTI – Prema izjavi direktora, svi osuđenici imaju pravo boravka na otvorenom prostoru četiri sata dnevno. U tom periodu osuđenici mogu koristiti sportske

terene koji se sastoje od ograđene betonirane površine na kojoj su tereni za fudbal, košarku, odbojku i boćanje. Jedan dio terena je natkriven što omogućava boravak na otvorenom i po lošijem vremenu. Prema izjavi direktora, pritvorenici imaju pravo na svakodnevni boravak na otvorenom u trajanju od dva sata ali, s obzirom na brojnost pritvorenika, taj njihov boravak traje nešto kraće i to od sat i trideset minuta do sat i četrdesetpet minuta. Pritvorenici koriste odvojeni krug za šetnju koji je manje površine i nema natkrivenog dijela. Zatvorenici imaju mogućnost korištenja biblioteke sa oko 100-njak knjiga koji se redovno obnavljaju i dostavljaju iz gradske biblioteke. Prema izjavi direktora, zatvorenici ne rade u sekcijama, i zbog malog interesa i zbog nedostatka opreme, ali su nabavljena tri računara tako da se očekuje formiranje računarske sekcije. Osuđenici imaju mogućnost da zadovoljavaju vjerske potrebe za što su im na raspolaganju tri različite i opremljene prostorije za potrebe pravoslavnih, katoličkih i islamskih vjernika s tim što prostorije za pravoslavne vjernike nisu opremljene jer u Zavodu trenutno i nema te kategorije osuđenika. Prema izjavi direktora, vjerski službenik povremeno dolazi u Zavod. Pritvorenici nemaju mogućnost korištenja ovih prostorija. Prema izjavi direktora, Zavod nema svoju radnu jednicu tako da je rad omogućen za samo oko 1/4 osuđenika i to na održavanju objekata Zavoda, kuhinji, kotlovnici, vešeraju i slično, a dok jedan broj osuđenika radi i vani na osnovu radne obaveze u drugim firmama. Za svoj rad osuđenici dobivaju odgovarajuću naknadu u iznosu od 80 do 120 KM, u zavisnosti od vrste posla koji obavljaju.

KUMUNIKACIJA I POSJETE - Prema izjavi direktora, svi zatvorenici imaju pravo u povjerenju razgovarati sa inspektorom, ombudsmenom, nadležnim sudom kao i advokatom za što postoje i posebne prostorije. Svi osuđenici imaju pravo pisati pisma osobama van ustanove po svom izboru i primati i upućivati podneske radi zaštite svojih prava i zakonom zaštićenih interesa a dok je to pravo pritvorenicima ograničeno dobivanjem prethodnog odobrenja od suda. U Zavodu se nalaze i izdvojene kutije za pritužbe u koje zatvorenici mogu ubacivati anonimne prijave. Ključ od tih kutija ima dežurni Zavoda koji ih i otvara i preuzima predstavke. Također, i svi zatvorenici imaju pravo direktno se obratiti direktoru i uputiti mu predstavke i žalbe. Direktor svakog mjeseca održava sastanke s predstavnicima zatvorenika na kojima oni iznose svoje zahtjeve. Zatvorenici imaju na raspolaganju i telefonske govornice koje mogu koristiti svakodnevno i neometano, s tim što pritvorenici moraju imati prethodno odobrenje od suda a sam razgovor kontroliraju zavodski službenici. Svi zatvorenici imaju pravo na prijem redovnih posjeta, pošiljki i paketa. Posjete se primaju u dvije prostorije od kojih je jedna namijenjena za pritvorenike a druga za zatvorenike. Prilikom posjeta posjetioci su samo djelimično odvojeni od zatvorenika. Osim toga, svi zatvorenici imaju jednom mjesečno pravo na prijem slobodnih posjeta u posebnim prostorijama u trajanju od najmanje dva sata.

DOKUMENTACIJA - Matična knjiga uredno se vodi a za sve zatvorenike kojima je krivičnu sankciju ili drugu mjeru izrekao Sud BiH postoje uredni uputni akti suda ili rješenja o određivanju pritvora koji se, zajedno sa ostalim važnijim dokumentima (lični list, izjava o upoznavanju sa zakonima i pravilnicima, zdravstveni list), čuvaju u dosjeima zatvorenika.

Na osnovu izvršenog pregleda a u svrhu poboljšanja uslova boravka zatvorenih lica u KPZ-u Busovača, Nezavisna komisija dala je sljedeće **preporuke**:

1. Poboljšati zdravstvenu zaštitu, te s tim ciljem stalno angažirati ljekara u zavodskoj ambulanti kao i dodatno zdravstveno osoblje. Također je potrebno organizirati zdravstvenu zaštitu zatvorenika u zavodskoj ambulanti tokom 24 sata dnevno, što uključuje i dostupnost psihijatra, s obzirom na brojno stanje zatvorenika i pritvorenika. S tim ciljem potreban je dodatni angažman Ministarstva pravde Federacije BiH kako bi se osigurala potrebna novčana sredstva radi zapošljavanja navedenih osoba.
2. Hitno staviti u funkciju novi Paviljon broj 3 kako bi se omogućilo povećanje kapaciteta Zavoda čime se rješava problem prekobrojnosti kao i problem vraćanja osuđenika koji se upućuju u ovaj zavod. S tim ciljem potrebno je da Ministarstvo pravde Federacije BiH uloži dodatne napore kako bi se zaposlilo zavodsko osoblje koje je potrebno za normalno funkcioniranje novog paviljona kao i Zavoda u cjelini a posebno hitnog prijema najmanje jednog odgajatelja.
3. Intenzivirati radove na izgradnji Prijemnog odjeljenja Zavoda koje je neophodno prilikom prijema novih zatvorenika.
4. Formirati radnu jedinicu unutar Zavoda u kojoj bi zatvorenici bili radno angažirani s obzirom na sadašnje ograničene mogućnosti Zavoda da radno angažira zatvorenike što predstavlja bitan faktor njihovog prevaspitavanja i resocijalizacije. Preporučuje se i proširenje Zavoda na susjedne objekte bivše kasarne koji sada propadaju a koji se mogu preurediti za radni angažman zatvorenika (bravarske i druge radionice, poljoprivredne objekte –uzgoj peradi i sl.).
5. Poboljšati kvalitet slobodnog vremena koje koriste zatvorenici te s tim u vezi organizirati različite sekcije, edukacije, priredbe i slično što je također bitan faktor njihovog prevaspitavanja i resocijalizacije.
6. Produžiti vrijeme boravka pritvorenika na otvorenom, u skladu s mogućnostima, odnosno omogućiti im boravak na otvorenom u trajanju od najmanje dva sata dnevno.
7. U saradnji s psihijatrom certificiranim za bolesti ovisnosti, sačiniti plan liječenja i resocijalizacije zatvorenika i pritvorenika ovisnika po kojem će postupati zavodsko osoblje. U okviru navedenog plana potrebno je metadon kao lijek, u okviru Zavoda, učiniti dostupnim zatvorenicima i pritvorenicima na stručan način, kako bi se izbjegle moguće zloupotrebe.

Nakon detaljnog obilaska i pregleda **generalni zaključak** Nezavisne komisije je da Kaznenopopравни zavod Busovača ima veoma dobre smještajne uslove za boravak zatvorenika. Nezavisna komisija smatra da je potrebno poboljšati organizaciju tretmana zapošljavanjem novog zavodskog osoblja u skladu s navedenim preporukama.

Odjeljak C. Saradnja s drugim institucijama Bosne i Hercegovine

Nezavisna komisija ostvarila je stalnu saradnju s Ministarstvom pravde BiH i održala više zajedničkih radnih sastanaka s njegovim predstavnicima.

S ciljem bližeg upoznavanja i uspostavljanja međusobne saradnje Nezavisna komisija održala je sastanak s predstavnicima Institucije ombudsmena za ljudska prava u BiH.

Predsjednik Nezavisne komisije je, prema pismenom pozivu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, prisustvovao okruglom stolu o temi: "Uspostavljanje nacionalnih preventivnih mehanizama u Bosni i Hercegovini", održanom 20.10.2011., u Sarajevu. Okruglom stolu prisustvovali su predstavnici Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, Misije OSCE-a u BiH, Vijeća Evrope, Institucije ombudsmena za zaštitu ljudskih prava BiH kao i predstavnici drugih međunarodnih organizacija, vladinog i nevladinog sektora koji su uključeni u proces uspostavljanja nacionalnih preventivnih mehanizama u Bosni i Hercegovini.

Na ovom skupu istaknuti su su ključni uslovi za uspostavljanje NPM koji su definirani u smjernicama Potkomiteta za prevenciju torture (SPT), a to su:

1. operativna i finansijska nezavisnost;
2. odgovarajući izvori finansiranja;
3. nezavisno imenovanje osoblja (funkcionalna nezavisnost NPM-a i njegovog osoblja, članovi NPM-a moraju biti stručnjaci koji su personalno i institucionalno nezavisni od državnih organa);
4. sloboda za preduzimanje bilo kakvih radnji koje su u vezi s njegovim mandatom;
5. redovne posjete svim mjestima gdje su osobe lišene slobode, bez prethodne najave i pristup dokumentaciji;
6. mogućnost donošenja preporuka kada su u pitanju sistemski problemi, pravni vakuum i poštivanje standarda za zaštitu ljudskih prava. To također obuhvata mogućnost predlaganja i davanja komentara na nacрте zakonodavstva, koji se odnose na bilo koji aspekt institucija gdje su osobe lišene slobode;
7. povlastice i imunitet za članove i osoblje NPM-a.

Navedeni ključni uslovi za uspostavljanje NPM-a mogu se ispoštovati kroz uspostavljanje jednog od četiri modela uspostavljanja NPM-a u Evropi, i to:

1. Samostalni NPM (Francuska);
2. NPM sastavljen od nekoliko tijela (Ujedinjeno Kraljevstvo);
3. Ombudsmen;
4. Ombudsmen plus (Slovenija).

Stav većine učesnika Okruglog stola bio je da ulogu nacionalnog preventivnog mehanizama u Bosni i Hercegovini treba povjeriti Instituciji ombudsmena za zaštitu ljudskih prava BiH, dok su ostali učesnici predlagali da se NPM u BiH sastoji od više nacionalnih preventivnih mehanizama, koji bi činila postojeća tijela i institucije koje se bave ovom problematikom. Osnovni prigovor da to bude Institucija ombudsmena je da ta institucija djeluje tek kada određeno ljudsko pravo ili sloboda budu ugroženi (prekršeni) i nema naglaska na preventivnom djelovanju.

Na Okruglom stolu usvojen je zaključak da se Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH dostavi prijedlog za formiranje radne grupe koja će raditi na pripremi posebnog zakona o uspostavljanju jednog ili više nacionalnih preventivnih mehanizama u Bosni i Hercegovini.

Odjeljak D. Javnost rada i saradnja s međunarodnim organizacijama

Rad Nezavisne komisije pratili su i sjednicama po određenim tačkama dnevnog reda prisustvovali predstavnici USAID-a i OSCE-a. Sve sjednice Nezavisne komisije pratili su zaposleni u Sektoru za odnose s javnošću Sekretarijata Parlamentarne skupštine BiH a predsjednik Nezavisne komisije je, na zahtjev predstavnika medija u BiH, davao i usmene izjave vezane za rad Nezavisne komisije.

Prema članu 17. Poslovnika o radu Nezavisne komisije, podaci i informacije koji se prikupe tokom kontrole, te sadržaj obavljenih razgovora sa osobama lišenim slobode kao i drugim osobama koje mogu dati relevantne podatke su povjerljive prirode te su sjednice Nezavisne komisije po pojedinim tačkama dnevnog reda bile zatvorene za javnost.

Odjeljak E. Administrativno-tehnička podrška u radu

Zajednička služba Sekretarijata Parlamentarne skupštine BiH pružala je svu administrativno-tehničku podršku u radu Nezavisne komisije. Zajednička služba osigurala je potrebne uslove za rad Nezavisne komisije angažiranjem stručnog osoblja, ali i osiguravanjem materijalno-tehničkih uslova, uredskog i drugog prostora te sve ostalo za nesmetan rad.

POGLAVLJE V - PREPORUKE I ZAKLJUČCI

1. Nastaviti provoditi stalne kontrole kaznenopopravnih zavoda i drugih institucija, ustanova i mjesta u kojima se izdržavaju mjere zatvora, pritvora i druge mjere, jer kontrola nikad dosta i ne može ih biti puno.

2. Poboljšati uslove rada Nezavisne komisije (prostorije, uredi, osoblje, oprema, finansije, i dr.) što će utjecati na njenu operativnost, efikasnost, nezavisnost i stručnost.

3. Nastaviti stalnu edukaciju članova Nezavisne komisije, posebno onu međunarodnu kroz posjete nacionalnim NPM-ovima evropskih država te saradnju s evropskim i međunarodnim tijelima koja se bave ovom problematikom.

4. Osigurati odgovarajuća finansijska sredstva u Zakonu o Budžetu institucija Bosne i Hercegovine i međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine za 2012. godinu za rad Nezavisne komisije, tj. za obavljanje njene osnovne nadležnosti, a to je vanjsko praćenje uslova boravka u zavodima, postupanje i ostvarivanje ljudskih prava lica koja izdržavaju krivične sankcije, pritvor i druge mjere iz čl. 48. ZIKS-a BiH.

5. Potrebno je da nadležne institucije ubrzaju aktivnosti potrebne za izgradnju državnog zatvora, čime će se zatvorenici (i pritvorenici) iz nadležnosti Nezavisne komisije staviti u jednak položaj uz poboljšanje uslova njihovog smještaja i poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda.

6. Uraditi i predložiti izmjene i dopune ZIKS-a BiH s ciljem poboljšanja rada Nezavisne komisije.

7. Nadležni organi Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH treba da usklade svoje zakone iz ovog oblasti sa ZIKS-om BiH (čl. 227.).

8. Aktivno se uključiti i učestvovati u reformi NPM-a u BiH (uspostavljanje jednog ili više NPM u BiH, u skladu s evropskim i međunarodnim standardima).

Predlaže se Parlamentarnoj skupštini BiH usvajanje ovog izvještaja.

PREDSJEDNIK NEZAVISNE KOMISIJE

dr. sc. Mile Lasić, s.r.